
Co zbylo z Května?

Chápeme-li dnešní opožděnou tryznu za Květen jako seriózní literárněvědnou konferenci, znamená to (či by to aspoň znamenat mělo), že toto periodikum - a potažmo lidé a literární klima kolem něho - je i po čtyřiatřiceti letech něčím podnětné nebo alespoň přitažlivé a zajímavé. Mně, člověku narozenému v době, kdy Květen vycházel, sice svěžejší připadaly a připadají časopisy starší, třeba Šaldův zápisník nebo Kritický měsíčník, ale nějaké kouzlo Května, zdá se, tady přece jen ještě působí - především na jeho pamětníky a samozřejmě přímé aktéry.

„Květen byl,“ jak napsal možná trochu pateticky Milan Jungmann roku 1968 v Orientaci, „osud české kultury na rozhraní padesátých a šedesátých let. Vzal na svá slabá ramena všechny její naděje a toužení do nové doby, stal se *modelem* střetání tvořivosti s pohodnotami, pohybu se strnulostí, rizika se spokojeností. A stal se svým zánikem také věčným mementem...“¹ Už už by se chtělo namítnout, že osud české kultury na přelomu padesátých a šedesátých let ztělesňuje ani ne tak periodikum Svazu čs. spisovatelů, jako spíše autoři, kteří byli v té době umlčeni a kriminalizováni, ale o nich později. Jungmann však v závěru své studie charakterizoval Květen - snad záměrně, snad bezděčně - velmi trefně: „Ty necelé čtyři ročníky Května jsou historickým úsekem české *socialistické* (zvýraznil J. S.) kultury.“ Mantinely (řečeno módním výrazem) byly jasné: tvořila je železná opona oddělující oficiální, režimní kulturu od kultury západní a také od domácí kultury „nesocialistické“ - minulé i dobové. Všem hráčům ve hře na svobodný časopis (založený úředním rozhodnutím, tedy shora, a nabídnutý mladým - dnes by se řeklo: levicově orientovaným - autorům jako šidítka) ani nepřišlo na mysl překračování, natož bourání těchto mantinelů. Brali je jako danost, s níž se hýbat nemusí.

Tři roky před Jungmannovou studií přinesla Tvář článek Marie Šolleové Poznámky ke Květnu.² Autorka napsala: „Základním a sjednocujícím programem Května je všeprolínající - původní tvorbou a teoretickými články počínaje a drobnými novinářskými glosami konče - boj proti politickému dogmatismu.“ A dále ovšem: „... útok proti dogmatismu tu směřuje pouze k vylepšování jevů nebo postojů, které jsou pochybené už v samém základě.“

Miroslav Červenka v interview pro časopis Iniciály v roce 1991³ už mohl říci s historickou zkušeností a také zcela otevřeně: „Chtěli jsme nonkonformní moderní tvorbu v rámci socialistického umění a kritiku systému moci s využitím kritického pohledu obsaženého v původním marxismu... Byla to utopie připomínající reformní komunismus, který se

1) Na téma Května, Orientace 1968, č.1, str. 82-88, přetištěno in Obléhání Tróje. Literární kritiky a listy ze zápisníku z let 1958-1968, Praha 1969, str. 129-138.

2) Tvář 1965, č. 2, str. 16-20.

3) J. Slomek, O Květnu a květiřácích s Miroslavem Červenkou, Iniciály 1991, č. 14-15, str. 18-21.

rozvinul o deset let později, když už my jsme to měli dávno za sebou. Už Orientace stála mimo marxismus a na půdě pluralismu metod a ideologií. Pořád nám říkali, že jsme protimarxističtí, a poznenáhlu jsme zjistili, že nás vlastně nemrzí dát jim za pravdu. Květen tehle stín ještě nepřekročil, a buď nad ním proto zlomíme hůl, nebo ho vezmeme, jaký byl.“

Tedy - byl takový, že usiloval, řečeno haškovsky, o mírný pokrok v mezích zákona. Jako tvůrčí metoda zajímal autory Května vlastně jen socialistický realismus. Od spisovatelů, kteří v minulosti stáli mimo socialistickorealistickej proud (třeba od členů Skupiny 42), se květnáci s jistými rozpaky distancovali. „Nesocialističtí“ tvůrce je nezajímali ani jako spisovatelé, ani jako lidé. Nezapomínejme, že Květen vycházel v letech, kdy byli žalářováni například Bedřich Fučík, Zdeněk Kalista, Josef Kostohryz, Josef Palivec, Václav Prokúpek, Václav Renč, Zdeněk Rotrekl, Jan Zahradníček... Pochopitelně to nebyli květnáci, kdo na druhém spisovatelském sjezdu v roce 1956 - kde už vystoupili jako skupina - pozvedli hlas za propuštění nespravedlivě vězněných. Tu odvahu neměli ti, kteří si na prapor napsali Náš všední den je pevnina. Tu odvahu, jak známo, měl pouze Jaroslav Seifert. Bylo by ovšem laciné vyfíknout, jak nemravňe se to ti lidé kolem Května chovali. Což jim můžeme vyčítat, že se skutečně upřímně nezajímali o autory tehdy umlčené - třeba o Demla, Reynka, Váchala, Vokolka, nebo dokonce o autory exilové - Čepa, Hostovského, Jelínka, Listopada a další? I kdyby se byli zajímali, bylo by to bývalo nepřípustné, cenzura by jim nic takového nebývala dovolila, ale květnáci sami, zaujati dostatečně sebou, neměli vůbec potřebu, opakují, starat se jakkoli o literaturu například jmenovaných autorů.

Bylo-li by hloupé vyčítat květnákům jejich dobové postoje, bylo by ještě nejnepnější vysmívat se jejich dobové tvorbě. V citovaném interview řekl Červenka lakonicky: „Naivita programu poezie všedního dne byla přímo úměrná hloubce úpadku, který předcházel a z něhož nás ten program měl vymanit.“

Co tedy zbylo z Května? Existuje snad nějaký odkaz jeho programu (který nebyl, jak si všimla citovaná Marie Šolleová, programem generace, nýbrž programem uzavřené a úzké skupiny)? Byla takzvaná poezie všedního dne „v dějích poezie nová fáze“, jak po letech sebeironicky napsal Červenka v básni Setkání všedního dne (Strojopisná trilogie, 1984)? Šolleová uprostřed šedesátých let a Jungmann na jejich sklonku stáli při svých ohlednutích ještě příliš blízko hodnocenímu jevu. Potřebovali se ovšem vyslovit k věci právě tehdy a právě způsobem, jimiž tak učinili. Nemohli a nechtěli si dopřát luxus čekání ještě čtvrtstoletí, během něhož, v době sovětské okupace, byl ve Vlašínově Slovníku literárních směrů a skupin⁴ Květen klasifikován (značkou mb, tedy Milanem Blahynkou) „pro jistotu“ dokonce jako skupina s pravicovými tendencemi.

Podíváme-li se nyní na jména, která se na stránkách Května objevovala pravidelně, ale i na ta, jež se v časopise pouze mihla, vidíme bez dlouhého počítání, že jde o autory dnes stojící většinou mezi šedesátkou a sedmdesátkou, tedy zralé tvůrce, z nichž řada se výraznou měrou podílí na podobě současné poezie, prózy i literární kritiky, teorie a historiografie (například P. Blažíček, J. Brabec, M. Červenka, I. Diviš, B. Hrabal, M. Kundera, A. Lustig, J. Opelík, Z. Pešat, K. Šiktanc, J. Škvorecký, L. Vaculík, z literárních kritiků především J. Vohryzek, osobnost podle mého soudu v Květnu nejvýraznější a tehdy nejinspirativnější).

A přesto - když dnes čteme například novou poezii Holubovu a zaslechneme v jeho poetice ozvěnu programu „všedního dne“, cítíme to ne jako sílu básníkovu, spočívající ve věrnosti tradici atd., nýbrž jako slabost onoho dávného malého českého výboje, dnes dokonale vyčichlého. Čteme-li dnešní prózy Kunderovy či Vaculíkovy, echo květnáctví

4) Praha 1977.

v nich sotva postřehněme. Z marxistického bludného kruhu se většinou úspěšně vymotala kritika i historiografie - typickým příkladem je tvůrčí i lidský osud připomenutého Josefa Vohryzka, jemuž bylo projít od válečného exilu přes svazácké jinošství, květnáctví, následující perzekuci, disent, Chartu 77, samizdatový Kritický sborník až po současnou zralou a suverénní tvorbu literárněkritickou na stránkách Literárních novin.

Myslím, že ještě nenastala doba vhodná pro vydání nějaké květnácké antologie. Tak vetché, aby byly roztomilé, ony texty *ještě* nejsou, a na druhé straně: tak silné, aby mohly aktivně zasáhnout do dnešního myšlení o literatuře, *už* nejsou. Už dávno ne. Milan Jungmann ostatně řekl před čtvrtstoletím: v Květnu je „uloženo málo tzv. trvalých hodnot...“

Nakonec, troufám si tvrdit, bude Květen zajímavý pouze pro (literární) historiky, a to jako časopis, který publikoval rané texty budoucího prezidenta republiky. Tak jako je Moravská orlice pozoruhodná články mladého Tomáše Masaryka a jako je Právo lidu zajímavé těmi čísly, do nichž kdysi dávno psal mladý pařížský korespondent - student Edvard Beneš.